

2026-03-03

Finansdepartementet,
Kulturdepartementet
Statens fastighetsverk
Riksantikvarieämbetet

Skrivelse med anledning av Statens fastighetsverks planerade försäljningar av kulturhistoriskt värdefulla fastigheter

Svenska byggnadsvårdsföreningen, SBF, har tagit del av Statens fastighetsverks, SFV:s, avyttringsplan för kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Mot bakgrund av föreningens ändamål anför föreningen följande.

Den senaste avyttringslistan från SFV, daterad 2025-12-17, tar upp 36 så kallade kulturfastigheter i Sverige. Av dessa är 21 fastigheter statliga byggnadsminnen. De flesta objekten på avyttringslistan har mycket höga kulturhistoriska värden och vittnar på olika sätt om Sveriges historia och rikets framväxt. Försäljning av vårt gemensamma kulturarv innebär stor risk för förvanskning och utarmning samt att byggnaderna och miljöerna inte bli tillgängliga för allmänheten nu och för kommande generationer. Även om den första köparen kan kontrolleras och förväntas hantera kulturarvet på ett ansvarsfullt sätt finns det inga garantier för att nästa köpare känner samma ansvar för att bevara utan förvanskning, för ett gott underhåll och för att skapa tillgänglighet för allmänheten.

SBF framhåller sammanfattningsvis följande:

- De föreslagna avyttringarna av vårt gemensamma kulturhistoriskt synnerligen värdefulla kulturarv, strider mot de ambitiösa kulturmiljömålen som framgår av propositioner och utredningar.
- Den så kallade berättelsemodellen som sedan 2009 legat till grund för urvalet av vilka fastigheter som bör bevaras i statlig ägo har så stora brister att den inte bör vara en grund för arbetet med urvalet:
 - modellen tillämpas inte objektivt utan tolkas utifrån tillfälliga värderingar – över tid har bedömningarna endast lett till successivt ökade avyttringar av det redan snäva beståndet av främst de statliga byggnadsminnena och likvärdiga fastigheter
 - centrala delar av landets historiska utveckling hamnar utanför modellens tema
 - den aktuella tolkningen (SFV:s avyttringslista 2024 och anpassningsplanen 2025) innebär att medborgarna skulle förlora tillgång till stora delar av vårt gemensamma kulturarv som representerar hela landet.
- Följden av försäljningarna är att skyddet i form av statliga byggnadsminnen övergår till byggnadsminnen, vilket innebär att den långsiktiga garantin för professionellt skydd på myndighetsnivå försvinner. Staten har inte visat hur fastigheter som inte är statliga byggnadsminnen avses skyddas vid försäljning.
- Det nationella målet att ”främja ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas” kräver långsiktig stabilitet. Den prioriterade frågan kan inte vara hur beståndet av bidragsfastigheter ska anpassas till en flukturerande

anslagsram utan hur kulturmiljömålet ska uppnås. Regeringen bör i samverkan med berörda myndigheter finna former för hur SFV:s myndighetskapital kan användas för underhåll och drift av bidragsfastigheterna för att därigenom kunna säkra kulturarvet och hur det kan utvecklas för framtiden.

- SBF uppmanar regeringen och berörda myndigheter att stoppa försäljningarna av vårt kulturhistoriskt synnerligen värdefulla kulturarv. Se i stället aktivt till att utifrån det nationella målet skapa förutsättningar för att bevara detta nu och för framtiden.

Urvalskriterier för avyttringslistan

I propositionen *Tid för kultur* (Prop. 2009/10:3) betonas att det är en viktig uppgift att ”säkra människors tillgång till kulturarvet och kulturmiljön och, i vid bemärkelse, göra dem användbara och meningsfulla” (sid 76). Regeringen antog 2009 det nationella målet att kulturpolitiken ska ”främja ett levande kulturarv som bevaras, används och utvecklas”.

I *Kulturfastighetsutredningen* (SFV 2009) etablerades den så kallade *berättelsemodellen* på grundval av kriterier formulerade av Riksantikvarieämbetet, RAÄ. Berättelsemodellen innehåller sex nationella berättelser för att tematiskt beskriva statens historia; urvalskriterier för fastigheter av nationellt intresse som bör ingå i en kulturhistorisk portfölj:

- att styra, beskatta och döma – om rikets enande och den moderna statens framväxt
- om vetenskap, utbildning och intellektuell kultur
- ekonomiskt liv och handelns förutsättningar
- tro och religion genom tiderna
- maktbalans – integration och expansion
- den socialmedicinska utvecklingen i Sverige

I utredningen anges att ett viktigt skäl för att staten ska äga kulturhistoriskt värdefulla fastigheter är att ett offentligt ägande kan garantera förutsättningarna för ”att ge medborgare en säkrad tillgång till fysisk delaktighet i platserna, dess tidslager och materiella historiska bevis. Detta är nödvändigt för att ge möjlighet att tolka och ifrågasätta historieskrivningen” (sid 17).

I utredningen *Statens kulturfastigheter – urval och förvaltning för framtiden* (SOU 2013:55) anges bland annat att staten ska äga fastigheter som är särskilt betydelsefulla eller har ett särskilt symbolvärde. Urvalet ska baseras på berättelsemodellen. I utredningen anges vidare att ”berättelsemodellens olika tema ska inte ses som begränsande [...] I en framtid kommer sannolikt antalet berättelseteman att vidgas...” (s 125).

I regeringens proposition *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116) beskrivs den rådande *Kulturfastighetsstrategin* på grundval av berättelsemodellen. Samtidigt anges att ett mål för det statliga kulturmiljöarbetet är att främja ”ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas” (sid 140). Det betonas att urvalet av avyttringarna ”måste överlåtas till professionen och bygga på gedigen sakkunskap” och att ”politiken bör inte, i enlighet med principen om armlängds avstånd, styra vilka bilder av historien som skapas genom fastighetsförvaltningen” (sid 164).

SBF:s kommentarer:

Av redovisningen ovan med citat från propositioner och utredningar framgår innebörden av målen för statens kulturmiljöarbete - vikten av att medborgarna har tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Berättelsemodellen har dock stora brister genom att det saknas viktiga tema vilket innebär risk att en stor del av kulturarvet i stället förvanskas och blir otillgängligt för

medborgarna. Såsom anges i SOU 2013 kan ytterligare tema tillkomma senare. Men risken är då stor att kulturhistoriskt värdefulla objekt, som skulle motsvara ett framtida nytt tema, redan har avyttrats.

Adelns historia är ett tema som saknas i berättelsemodellen och som utgör en stor och avgörande del av berättelsen om Sveriges och statens historiska utveckling. Adeln verkade nära kungen och kulmen på adelns inflytande nåddes under stormaktstiden då den svenska adeln fick en fast organisation för riksdagsarbetet och ett riddarhus. Adelns betydelse avspeglas materiellt bland annat i slott och stora gods.

År 2000 övergav Sverige systemet med statskyrka. Kyrkorna är en viktig del av vårt gemensamma kulturarv som ända sedan medeltiden med många välbevarade byggnader vittnar om vårt lands historia och administrativa framväxt. Skilsmässan mellan staten och kyrkan medförde att detta gemensamma kulturarv till största delen privatiserats. Det är därför angeläget att för framtiden bevara unika och välbevarade exempel på det kyrkliga nationella kulturarvet i statens ägo. Idag återstår endast 9 unika medeltida kyrkobyggnader i SFS:s ägo. Detta bör beaktas vid tillämpningen av berättelsemodellens tema ”tro och religion genom tiderna”.

Ett tema som också saknas är höga kulturhistoriska värden i sig, utan direkt anknytning till något av angivna tema. Detta kan leda till att objekt med höga kulturhistoriska värden som självklart bör ägas av staten, ändå riskerar att avyttras, varefter ett bevarande utan förvanskande förändringar och med tillgänglighet för allmänheten inte kan garanteras.

Det har skett en påtaglig glidning över tiden i hur berättelsemodellen tillämpas. I tabellen nedan har bedömningarna i olika skeden sammanställts för de 36 objekten i Sverige i avyttringslistan – 2009 (Kulturfastighetsutredningen), 2013 (SOU 2013:55) och 2025 (avyttringslistan). Av listan framgår att 2009 bedömdes hälften av objekten, 16 objekt, ha sådana värden att de bör kvarstå i statlig ägo. Denna andel minskade till 7 objekt 2013. År 2025 bedöms inget av dessa objekt behöva kvarstå i statlig ägo. Bedömningarna på grundval av berättelsemodellen skiljer sig således avsevärt vid de olika tidpunkterna och går också uteslutande i en riktning – mot avyttring. Detta visar att modellen inte används på ett objektivt sätt. Slutsatsen är att modellen inte fungerar som ett relevant verktyg för urval baserat på sakkunskap. Inriktningen tycks snarare vara att kunna avyttra så många objekt som möjligt genom att prioritera den företagsekonomiska nyttan framför samhällsnyttan.

I Kulturfastighetsutredningen 2009 lämnas motiveringar till varför vissa fastigheter föreslås avyttras. Ett återkommande argument för avyttring är att objekt av samma slag, på annan plats i landet, bedöms ha ett högre bevarandevärde varför det aktuella objektet kan avyttras. SBF ifrågasätter principiellt denna argumentation eftersom det är av ett stort värde för alla bygder i landet att kunna uppvisa exempel på kulturhistoriskt värdefulla objekt både som en del av platsens identitet, dess koppling till nationen som helhet och som besöksmål. En sådan inriktning stöds också av Kulturfastighetsutredningen där det anges att ”Representativitetskriterierna ska också garantera att den slutliga portföljen har en spridning i flera dimensioner, vilket gör portföljen angelägen för en så stor del av landets medborgare som möjligt” (sid 20).

I **bilaga** beskrivs som exempel några av objekten med kulturhistoriskt synnerligen höga värden. Exempelen visar dels att berättelsemodellens tema inte täcker det vida fält av

kulturhistoriska värden som finns i det statliga kulturarvet och dels att modellen inte används på ett objektivt sätt.

Sammanställning av förslag till avyttringar 2009, 2013 och 2024

nej = bevaras i statlig ägo

ja = föreslås avyttras

Objekt	SBM	Kulturfastighets- utredningen 2009	SOU 2013:55	Avyttringsplan 2024
Dalarö 3:17 Tullmuseum	x	nej	nej	ja till avyttring för samtliga objekt
Umeå Cellfängelset	x	nej	nej	
Jönköping Göta hovrätt	x	nej	nej	
Gotland Ljugarn strandridarebostället	x	nej	nej	
Karlstad Gamla gymnasiet	x	nej	nej	
Växjö Kronobergs slottsruin ¹		nej	nej	
Kristianstad, Residenset	x	ja	nej	
Sthlm Musikaliska		nej	ja	
Sigtuna Viby by	x	nej	ja	
Umeå Berguddens fyrplats	x	nej	ja	
Uppsala Salsta slott	x	nej	ja	
Strängnäs Tynnelsö slott		nej	ja	
Kristianstad Araslöv g:a kyrka	x	nej	ja	
Tjörn Pilane gravfält		nej	ja	
Vellinge, Falsterbohus ruin		nej	?	
Västerås Anundshög gravfält		nej	?	
Ömsköldsvik Sandvikens fiskeläge		nej	?	
Strängnäs Mälsäkers slott		ja	ja	
Norrköping Johannisborgs slottsruin	x	ja	ja	
Motala Brunneby kyrka	x	ja	ja	
Gotland Fårösunds fästning Bungenäs 1:5 och 1:6	x	ja	ja	
Kristianstad Kungsstugan		ja	ja	
Göteborg, de fyra Lorensbergsvillorna	x	ja	ja	
Askersund Igelbäckens masugn 1:33 och 1:14	x	ja	ja	
Örebro Käggleholms slottsruin		ja	ja	
Sthlm studenth. Forum				
Nacka observatorium	x			
Vaxholm Kronudden				
Nynäshamn del av Landsort				
Sorsele Blaiken anrikn.verk				
Uppsala del av Odinsborg				
Lund observatoriet Genarp				

Vad betyder utpekandet av ett statligt byggnadsminne?

Enligt förordningen om statliga byggnadsminnen (2013:558) får byggnad som tillhör staten förklaras för statligt byggnadsminne, om den har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde (2 §). Ett statligt byggnadsminne får inte överlåtas om det finns risk för att överlåtelsen kan leda till att dess kulturhistoriska värde minskar (9 §).

RAÄ anger på sin hemsida att ”De statliga byggnadsminnena ägs av staten och berättar viktiga delar av Sveriges och den statliga förvaltningens historia”. Vidare anges att ”Syftet med byggnadsminnen är att bevara spår av historien som har stor betydelse för förståelsen av dagens och morgondagens samhälle och att garantera människors rätt till en viktig del av kulturarvet”. De statliga byggnadsminnena förvaltas på myndighetsnivå, vilket innebär ett

¹ Är ej upptaget på avyttringslistan.

starkt skydd och långsiktig garanti för att byggnaderna underhålls och bevaras väl med hög kompetens.

SBF:s kommentar

Av tabellen framgår att 16 av objekten på avyttringslistan är statliga byggnadsminnen, SBM. I landet finns idag endast cirka 260 SBM, varav cirka 190 förvaltas av SFV; utpekandet av dem är som anges ovan resultat av professionella bedömningar om synnerligen höga kulturvärden. Ytterligare objekt på listan uppfyller väl kriterierna för SBM. Om objekten vid försäljning övergår till byggnadsminnen som inte förvaltas av staten kan professionell förvaltning inte garanteras. Det kan dessutom starkt ifrågasättas om överlåtelsena är lagliga eftersom det finns en stor risk för att de kulturhistoriska värdena kommer att minska, vilket strider mot förordningen om statliga byggnadsminnen § 9. Staten har inte visat hur fastigheter som inte är statliga byggnadsminnen avses skyddas vid försäljning.

Finansiering av underhållet av bidragsfastigheterna

SBF har tagit del av *Anpassningsplan version 3.0* (SFV:s rapport 2025-12-17). Syftet med planen är att redovisa hur beståndet av bidragsfastigheter ska anpassas till tillgängliga resurser. Under perioden 2024 – 2026 har en ökning skett av bidragsanslaget. Men därefter, från 2027, planerar regeringen att minska anslaget till drygt hälften. Det anges i planen att en sådan minskning av anslaget skulle innebära ett fortsatt och utökat behov av att anpassa beståndet av bidragsfastigheter. Som slutsats anges att ”anpassningsplanen version 3 måste vara inriktad mot att både inleda nya samt fortsätta påbörjade kraftigt utökade anpassningsåtgärder utifrån anslagsnivån 2026”.

Riksrevisionens granskning *Förvaltning av fastigheter – Statens fastighetsverk och regeringens styrning* (RiR 2025:30) utgår från målen för SFV enligt de av riksdagen beslutade riktlinjerna för statens fastighetsförvaltning (Prop 1991/92:44) samt från SFV:s kulturvårdande roll som fastighetsförvaltare av kulturegendomar (SOU 2013:55, sid 39). Av granskningen framgår bland annat att det saknas en mer långsiktig lösning för bidragsfastigheterna. Det noteras i granskningen att ”Det eftersatta underhållsbehovet för bidragsfastigheterna har uppmärksammat av SFV och regeringen sedan åtminstone 20 år tillbaka” samt att ”Det saknas också en långsiktig styrning och uppföljning av SFV:s kulturmiljöuppdrag från regeringen”. I rapporten anges vidare att ”Granskningen visar också att det inte bedrivs något arbete att undersöka möjliga strategiska kompletteringar av kulturhistoriskt intressanta fastigheter som borde vara i statlig ägo”. Riksrevisionens rekommendation till regeringen lyder bland annat: ”Utred förutsättningarna för att säkerställa en långsiktig lösning avseende finansieringen av bidragsfastigheterna som är i nivå med de ambitioner som finns för dessa.”

SBF:s kommentar

Bristen på medel för underhåll har länge varit känd. Regeringen och berörda myndigheter tycks dock utgå från att detta är ett axiom och att beståndet av bidragsfastighetsfastigheter ska anpassas till anslaget. Det tycks dessutom finnas beredskap att ytterligare anpassa beståndet till en eventuell minskning av anslaget fr o m 2027.

Det saknas helt en offentlig diskussion om de negativa effekterna för vårt kulturarv om det hanteras enligt kulturfastighetsstrategin. Ska Sverige i strid med de ambitiösa kulturmiljömålen oåterkalleligt rasera stora delar av vårt gemensamma kulturhistoriskt synnerligen värdefulla kulturarv? Ska vi inte heller ha råd att i framtiden göra kompletteringar av kulturhistoriskt värdefulla miljöer som saknas i det statliga fastighetsinnehavet? Ska denna utarmning av vårt

kulturarv ske över huvudet på medborgarna och i strid med uppdraget för berörda myndigheter att värna kulturarvet enligt av riksdagen beslutade mål? Varför tar inte regeringen Riksrevisionens uppmaning på allvar – att finna en nivå på finansieringen i nivå med ambitionerna att värna vårt omistliga gemensamma kulturarv?

Den viktiga frågan av stor demokratisk vikt är alltså inte hur beståndet av bidragsfastigheterna ska anpassas till ett litet och eventuellt krympande anslag utan bör vara hur den statliga fastighetsförvaltningen varaktigt ska kunna leva upp till kulturmiljömålen genom att ”främja ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas”.

I Kulturarvsstrategin anges att ”Huvudregeln vid försäljning av fast egendom är att försäljningsinkomsten redovisas mot inkomsttitel på statsbudgeten. Eventuella försäljningsintäkter kan således normalt inte användas för att finansiera verksamheten hos förvaltnings ansvarig myndighet” (sid 166). Samtidigt visar Riksrevisionens granskning att SFV över tid byggt upp ett myndighetskapital, utöver statens avkastningskrav, på 8 miljarder kronor. Det är svårt att förstå att inte regeringen och berörda myndigheter skulle kunna finna former för att dessa övrvinster skulle kunna användas som anslag för underhåll och drift av bidragsfastigheterna för att därigenom kunna behålla vårt kulturarv med synnerligen höga kulturhistoriska värden i statlig ägo. Exempelvis skulle övrvinsterna kunna gå till staten som därigenom kan finansiera ökat anslag till bidragsfastigheterna.

Avslutande kommentar

Propositioner och utredningar sedan 1990-talet präglas av höga ambitioner som betonar vikten av att bevara vårt mest värdefulla kulturarv och göra det tillgängligt för allmänheten. De förslagna avyttringarna av kulturhistoriskt värdefulla objekt överensstämmer dock inte med de motsvarande höga målen enligt uppdraget för SFV. Här några exempel på hur myndighetens uppdrag formuleras på hemsidan:

- ”Vi förvaltar historien om Sverige”
- ”Statens fastighetsverk tar hand om och utvecklar våra gemensamma kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader. Hållbart och långsiktigt för kommande generationer”
- ”Tillsammans möts vi i landet vi ärvde”
- ”Statens fastighetsverk är en förebild avseende att bevara och utveckla kultur- och naturmiljöer på ett sätt som bidrar till nationella mål”

Bidragsfastigheterna har stor betydelse genom att bidra till ett hållbart samhälle och ekonomisk utveckling. De byggnadsvårdande insatserna skapar högkvalificerat arbete och bidrar därmed till att utveckla hantverksyrken och kunskap inom byggnadsvården. Bidragsfastigheterna erbjuder genom staten som ägare garanterade möjligheter till forskning, historieskrivning och utbildning. Bidragsfastigheterna stimulerar det lokala företagandet. Besöksnäring och turism är i hög grad beroende av vårt kulturarv med intresseväckande och attraktiva platser. I allt större grad uppmärksammas också kulturmiljöns roll för att utveckla verksamhet och företagande inom denna bransch. Att bevara och utveckla unika kulturmiljöer och långsiktigt säkerställa hög tillgänglighet för medborgarna har härigenom även en stor ekonomisk betydelse för landet, staden och orten. Om många kulturhistoriskt värdefulla fastigheter avyttras går därmed en viktig resurs för samhället förlorad nu och för framtiden.

Kulturarvet är en ändlig resurs och en grundbult i ett hållbart samhällsbygge och kan inte återskapas om det skadas eller förstörs. Det gäller att för vår tid och kommande generationer

värna om byggnader och miljöer som ger historisk kontinuitet, perspektiv på samhällsutvecklingen och berikar människors liv. Det handlar om att vår historia ska leva för oss och kommande generationer. Former för förvaltning av våra historiska minnen bör därför sökas som garanterar att dessa bevaras långsiktigt. Det offentliga har ett särskilt ansvar att se till att för vårt gemensamma kulturarv endast tillåta ägarformer som för all framtid garanterar att förvanskning inte sker samt att allmänheten får tillgång till dessa besöksmål. Nationella mål beslutade av riksdagen visar tydligt att de kulturhistoriskt och arkitektoniskt värdefulla miljöerna ska tas tillvara, användas och utvecklas i fortsatt samhällsutveckling. Det är dags att ta dessa mål på största allvar.

Med denna skrivelse uppmanar SBF regeringen och berörda myndigheter att stoppa försäljningarna av vårt gemensamma värdefulla kulturarv. Se i stället till att skapa förutsättningar att utifrån ett helhetsperspektiv bevara, vårda och utveckla vårt kulturarv på grundval av gedigen sakkunskap och göra det tillgängligt för medborgarna nu och i framtiden.

För Svenska byggnadsvårdsföreningen dag som ovan

Ulrika Lindh
Styrelseordförande
Bebyggelseantikvarie

Stephan Fickler
Verksamhetsledare
Bebyggelseantikvarie

Kristina Berglund
Adj. styrelseledamot
Arkitekt SAR/MSA

Olof Edin styrelseledamot byggnadsantikvarie
Helena Hammarskiöld styrelseledamot, projektledare
Tomas Nyström, adj. styrelseledamot, arkitekt SAR/MSA
Lars Anders Johansson styrelseledamot, författare och journalist
Jennie Sjöholm styrelseledamot bebyggelseantikvarie
Nilla Thomson styrelseledamot, jägmästare
Niklas Turesson styrelseledamot, hantverkare
Johanna Ulfsson styrelseledamot byggnadsantikvarie
Sofia Zetterstrand, styrelseledamot, dekorationsmålare

Svenska byggnadsvårdsföreningen är en oberoende, ideell miljöorganisation med cirka 6000 medlemmar som grundades i samband med det av Europarådet utlysta byggnadsvårdsåret 1975. Föreningens ändamål är att sprida och förmedla kunskap om byggnadsvård, byggnadskultur och hållbart byggande, att slå vakt om vårt byggda och gröna kulturarv som resurs i samhällsutvecklingen samt att främja god kvalitet i nutida stadsplanering.

Bilaga – beskrivning av några av objekten med synnerligen högt kulturhistoriskt värde

Salsta slott, Uppsala

Foto Kristina Berglund

Salsta slott har anor ända sedan 1300-talet som sätesgård. I början av 1600-talet uppfördes ett nytt stenhus i renässansstil, avbildat i *Svecia Antiqua et Hodierna*. På 1670-talet uppfördes barockslottet, på grunden av renässansslottet, med inspiration av det franska slottet Vaux-le-Vicomte. Salsta slott har således anor ända sedan medeltiden och är ett de mest påkostade barockslotten från stormaktstidens Sverige. Slottet har magnifika välbevarade interiörer, bland annat ett slottskapell med bevarad inredning. Huvuddragen i slottsanläggningen är också bevarade och i statlig ägo – allén fram till slottet med byggnader på ömse sidor, ekonomibyggnader, torp, odlingsmark och utägor.

Salsta slott speglar adelshistoria genom århundraden. Ägarlängden sedan 1300-talet upptar ätterna And, Sparre, Oxenstierna, Bielke, Brahe och von Essen. Många av slottsägarna fick framträdande roller i olika skeden av Sveriges rikets historia, bland annat Bengt Jönsson Oxenstierna som tillhörde den innersta kretsen av ”rikets män”. Den legendariske fältherren Nils Bielke, som byggde Salsta slott, var en av tidens mest ryktbara personer i stormaktstidens Sverige. Slottet speglar därför aristokratin och dess förmåga att bygga, delta i maktutövningen nära kungen och utveckla kultur.

De välbevarade originalinredningarna i slottet ägs av Nationalmuseum och skulle vid en försäljning överföras till museet. En försäljning av slottet skulle också betyda risk för förvanskning av de välbevarade fasta interiörerna från olika tider. En försäljning skulle därmed innebära att slottet blir ett tomt skal genom att den unika historiska helheten går förlorad. Ett upphävande av det statliga byggnadsminnet, en följd av försäljning, skulle därför strida mot förordningen för statliga byggnadsminnen § 9. Slottet skulle sannolikt inte bli tillgängligt för varken besökare eller forskning. Det bör påpekas att slottet idag har en bred utåtriktad verksamhet med högt antal besökare, år 2024 med över 14 000 besökare.

Slottet illustrerar både materiella och immateriella kulturhistoriska värden genom de välbevarade byggnaderna och dess i många avseenden väl kända historia. Slottet bedömdes behöva kvarstå i statlig ägo enligt Kulturfastighetsutredningen 2009, men bedömningen ändrades i SOU 2013. SFV hävdar att Salsta slott inte skulle vara relevant för att illustrera statens historia. Staten som vi uppfattar den idag är en sen konstruktion. Som anges ovan utgör adelns historia, med dess nära relation till kungamakten, en avgörande del av berättelsen om Sveriges utveckling och motsvarigheten till dagens begrepp staten. Salsta slott torde därför med sina framstående adelsmän över tiderna vara ett mycket tydligt exempel just på statens utveckling och därmed motsvara temat ”att styra, beskatta och döma...om rikets enande och den moderns statens framväxt” i berättelsemodellen.

Strandridaregården i Ljugarn, Gotland

Foto Kristina Berglund

Strandridaregården är välbevarad och motsvarar den noggranna typinstruktionen på 1700-talet. Gården innehåller även ett tullmuseum och ett fossilmuseum. Gården speglar den tid då statsanställda strandridare såg till att bevaka rikets östgräns och ta upp tull och förhindra smuggling. En bouppteckning från 1790 för en av strandridarna har utgjort underlag för möblering av gården med föremål från läns museet.

Gården förvaltas med stora ideella insatser av Föreningen Ljugarn. Föreningens syfte är att ”långsiktigt förvalta det kulturarv som anförtrots föreningen, sprida kunskap därom samt göra det tillgängligt till nytta och glädje för ortsbefolkning, sommarboende och besökare”. Föreningen Ljugarns ideella engagemang sedan många år för att värna och tillgängliggöra strandridaregården är en ovärderlig tillgång.

Strandridaregården föreslås avyttras trots att detta objekt tydligt motsvarar två av berättelsemodellens tema, nämligen ”att styra, beskatta och döma ...” och ”ekonomiskt liv och handelns förutsättningar”. Strandridaren, var en statlig tjänsteman som bevakade tullgränsen och såg till att dra in skatt till staten. Strandridaren var alltså en del av dåtidens statliga skattesystem, det ekonomiska livet och förutsättningarna för handeln. Ett viktigt kriterium för bevarande i statlig ägo är också att gården är Gotlands enda bevarade strandridaregård som är öppen för allmänheten. Både 2009 och 2013 tycks dessa kriterier för bevarande i statlig ägo ha avgjort bedömningen, men den har ändrats genom att strandridaregården nu föreslås försäljas. En försäljning skulle betyda att gården troligen blir bostad och att museerna samtidigt försvinner. Ett upphävande av det statliga byggnadsminnet, en följd av försäljning, skulle därför strida mot förordningen för statliga byggnadsminnen § 9. Ett mycket uppskattat och väl frekventerat besöksmål på Gotland skulle försvinna.

Göta hovrätt, Jönköping

Foto 199pema BY-SA 4.0

Byggnaden för Göta hovrätt ritades av den kände arkitekten Simon de la Vallee (som även svarade för Riddarhuset samt Ekolsunds, Rosersbergs och Tidö slott m fl). Göta hovrätt är ett välbevarat och tydligt uttryck för landets ämbetsmannahistoria. Hovrätten inrättades 1643 på order av drottning Kristina. Hovrättens verksamhetsområde var från början Götaland, men efter frederna i Brömsebro 1645 och Roskilde 1658 tillfördes landskapen Blekinge, Bohuslän, Halland och Skåne.

Göta Hovrätt är en av landets äldsta bevarade ämbetsmannabyggnader och ett tydligt exempel på det svenska rättsväsendets historia alltsedan 1600-talet. Objektet kan tydligt hänföras till den svenska statens framväxt och därmed till berättelsemodellens första tema ”att styra, beskatta och döma...”. Så synes också bedömningen genom att ej föreslå avyttring, ha varit både 2009 och 2013, en bedömning som både RAÅ och länsstyrelsen ställt sig bakom. Göta hovrätt torde för övrigt väl kunna generera intäkter genom att hyras ut.

Viby by, Sigtuna

Foto Kristina Berglund

Viby by i Venngarn i Sigtuna kommun är en oskiftad så kallad klungby – en ålderdomlig by med ett stort antal gårdar som ligger oregelbundet placerade utan egentlig ordning. Byn är en av de äldsta oskiftade byarna i landet och bevarad i stort sett som den såg ut för tvåhundra år sedan. Byn låg under Venngarns slott. Samtliga gårdar i byn med knuttimrade enkel- och sidokammarstugor är väl bevarade. Många av gårdarna har ytterligare hus för skilda funktioner som fåhus, lador, svinhus, stall och bodar. Byn beboddes av dagsverkstorpore som utförde dagsverk för herresätet. Genom sitt arbete betalade torparen arrendet för sitt torp. Härigenom fick alltså godsägaren tillgång till arbetskraft. Dagsverkssystemet var en viktig del av skötseln av dåtidens kulturlandskap och därmed av det ekonomiska systemet. Viby by är ett sällsynt välbevarat exempel på detta och motsvarar därför väl berättelsemodellens tema ”Ekonomiskt liv och handelns förutsättningar”.

En försäljning av Viby by skulle sannolikt leda till avstyckningar, privatisering och förvanskning av miljön som helhet. Ett upphävande av det statliga byggnadsminnet, en följd av försäljning, skulle därför strida mot förordningen för statliga byggnadsminnen § 9. Försäljningen skulle innebära att ett fantastiskt besöksmål – ett unikt kulturarv – försvinner i landets folktätaste region.

Mälsåkers slott, Strängnäs

Foto PD Wikimedia.

Gården Mälsåker är belagd sedan medeltiden. Barockslottet Mälsåker stod klart 1679 efter om- och tillbyggnader av mangården under ledning av Nicodemus Tessin d.ä. Slottet ägdes under ett hundratal år av ätten von Fersen från mitten av 1700-talet. Norsk militär tränades här i hemlighet under andra världskriget, vilket innebar att 15 000 norrmän fick militär utbildning i Sverige, en betydelsefull del av relationerna mellan nationerna under andra världskriget. En brand förstörde övervåningen 1945. På 1990-talet inleddes ett omfattande rekonstruktionsarbete som syftade till att återskapa det sena 1600-talets praktinredningar, genom inrättande av en statlig byggnadshytta. De vid renoveringen stora satsningarna på hantverk och material har lagt grund för en hel generations restaureringsteknik, vilket är en del av slottets statliga historia. Mälsåker är en donation till staten 1950 och förvaltningen har i sen tid överförs från RAÄ till SFV. En ideell förening *Föreningen Mälsåkers framtid* svarar för visningar, konserter, utställningar, uthyrning för egna ändamål och slottscafé.

Både 2009 och 2013 bedömdes Mälsåker kunna avyttras. Enligt bedömningen 2009 var ett argument för avyttring att barockslottet Salsta ju kvarstår i statlig ägo, något som dock ändrades i bedömningen 2013 genom att även Salsta föreslogs avyttras. RAÄ har begärt att slottet blir statligt byggnadsminne. RAÄ anför att ”Mälsåkers slott är ett av Sveriges ståtligaste barockslott och utgör ett oskattbart bidrag till svensk arkitekturhistoria”. RAÄ påtalar också att byggnaden är ”synnerligen lämplig för kunskapsutveckling och fortbildningar inom restaureringskonstens olika arbetsområden och, inte minst, för slottets övriga besökare”. Det råder således starka skäl för att slottet kvarstår i statlig ägo.

Tynnelsö slott, Strängnäs

Foto Holger Ellgaard CC BY-SA 3.0

Tynnelsö slott har anor sedan 1200-talet. Kort Rogge, biskop i Strängnäs genomförde under sent 1400-tal en stor ombyggnad av slottet. Slottet har fem våningar. Den första våningen och tornbyggnaden är bevarade sedan medeltiden. Tynnelsö är en av landets få bevarade medeltida byggnader utöver kyrkorna. Vid slottet fanns en militär organisation. Slottet har målningar, välbevarade kasettak och två spisomfattningar bevarade i interiören. Huvudportalen från 1600-talet är bevarad. År 1522 intogs Tynnelsö av Gustav Vasas styrkor och blev kungsgård. Han vistades ofta på Tynnelsö. Hans maka, drottning Margareta Eriksdotter (Leijonhufvud) avled på slottet 1551. Slottet tillhörde hertig Karls hertigdöme, som han övertog 1568. Han byggde till slottet under 1590-talet, så att det fick det utseende, som det fortfarande har. Slottet kom sedan att innehas av representanter för kungafamiljen fram till 1700-talet varefter slottet varit obebott. Slottet är byggnadsminne. Slottet donerades 1940 till Vitterhetsakademien och övertogs av SFV 1987 men förvaltades till 2015 av RAÄ då SFV övertog förvaltningen.

Bedömningen 2009 var att slottet borde förbli i statens ägo men 2013 ändrades bedömningen och slottet föreslogs avyttras. Som bebodd kungsgård under mer än två sekler illustrerar slottet både kungamakten och statens dåvarande motsvarighet och bör därför bestå i statlig ägo utifrån temat ”styra, beskatta och döma – om rikets enande och den moderna statens framväxt”. Slottet är idag stängt och inte tillgängligt för allmänheten.

Araslövs gamla kyrka, Kristianstad

Foto Joa 222kim CC BY-SA 3.0.

Namnet Araslöv förekommer i handlingar från 1300-talet och antas avse en gårdskyrka för Araslövs gård. Från och med 1600-talet användes kyrkan som magasin och senare som mejeri och statarbostad. År 1929 genomfördes en restaurering av kyrkans tak och fasader i arkitekt Erik Lundbergs regi. På 1950-talet restaurerades väggarna inne i kyrkan och målningar som bedöms vara från 1470-talet togs fram under lager av kalk. Målningarna är troligen utförda av den så kallade Vittskövlegruppen. Vid byggnadsminnesförklaringen uttalade handläggaren på RAÄ till media att detta är ”en av de värdefullaste byggnaderna vi har i landet”. Kyrkan bör väl motsvara temat ”tro och religion genom tiderna” och bör bevaras som en av de få återstående medeltida kyrkorna i statlig ägo.

År 2009 var bedömningen utifrån berättelsemodellen att kyrkan skulle kvarstå i statlig ägo, men 2013 föreslogs avyttring vilket innebär risk för förvanskning och bristande underhåll av den unika byggnaden. Ett upphävande av det statliga byggnadsminnet, en följd av försäljning, skulle därför strida mot förordningen för statliga byggnadsminnen § 9. Kyrkan används sommartid för gudstjänster, dop, bröllop, begravningar och andra högtider.

Övriga medeltida kyrkobyggnader i statlig ägo är Dädesjö, Enånger, Brunneby, Arnö, Källa, Suntak, Trönö och Risinge. Samtliga är statliga byggnadsminnen. Flera av byggnaderna har anor sedan 1100-talet, flera har unika målningar bevarade, unika även i en internationell kontext. Det är synnerligen angeläget att dessa byggnader bevaras och skyddas för framtiden.

Kronobergs slottsruin, Växjö

Foto Martin Grädler CC BY-SA 3.0

Kronobergs slott är en typisk Vasaborg med stora runda hörntorn. Borgen började byggas på 1300-talet. Borgen brändes ner 1469 av danskarna under kriget men återuppfördes efter några år. I samband med reformationen överlämnades borgen av den siste katolske biskopen till Gustav Vasa och kronan. Under Dackefejden 1542, Nordens största bondeuppror, erövrade Nils Dacke borgen men året därpå övertogs den av kronan. Gustav Vasa lät bygga ut slottet för att det skulle bli en befäst punkt.

Borgen har haft viktiga funktioner för nationen – att samla in skatter, militärt för att försvara gränsen mot Danmark men också polisiärt för att förhindra att fler uppror uppstod bland smålänningarna. Borgen är således nära förknippad med kungamakten och Sveriges historiska utveckling och borde av dessa skäl kvarstå i statens ägo. Så var också bedömningen både 2009 och 2013. Men nu har ett avtal om försäljning av ruinen tecknats med Växjö kommun. SFV avser att göra en grundinvestering på cirka 25 miljoner trots att objektet inte kvarstår i statlig ägo. Hur rimmar detta stora biståndsbelopp med synen att slottsruinen inte behöver kvarstå i statlig ägo?